

עומק הפשט

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות

בס"ד, יום ג' לפרשת שלח, כב סיון תשע"ה, קידושין פרק קמא.

העלון מוקדש לע"נ הרה"ח ר' אברהם יוסף בן הרה"ח ר' פינחס שפירא זצ"ל נלב"ע כג סיון תש"ס

פנינים

כבוד חמיו וחמותו

דין כבוד חמיו - נפסק בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד) חייב אדם לכבד חמיו. וכתב הב"ח (שם) והט"ז (ס"ק יט) והבאר היטב בשם ספר צידה לדרך שה"ה חמותו, וכן האשה מחוייבת בכבוד חמיה וחמותה. מקור הדין - כתב בבאר הגולה (יט) בשם הטור, והגר"א (ס"ק לב) בשם השוחר טוב, שהמקור הוא ממה שדוד אמר לחמיו שאול (שמואל א, כד, יא) וְאֶבִי יָאֵה גַם יָאֵה, ומזה שקראו אבי רואים שחייב בכבודו. מקור נוסף הביא הגר"א מהילקוט על הפסוק (שמות יח ז) וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשָּׂק לּוֹ, שמשה השתחוה ונישק ליתרו חמיו.

זקן בעלמא - כתב הש"ך (ס"ק כב), והב"ח בשם המדרש, והפתחי תשובה (ס"ק כ) שחיוב הכיבוד לחמיו הוא רק כמו שאר זקנים חשובים שהוא רק קימה והידור, ואינו דומה לכיבוד אב שיש בו דין כיבוד ומורא. והביא הפתחי תשובה ראייה לדבריו מדברי השו"ע (רמ"ז) שאשה נשואה פטורה מכיבוד אב ומדוע לא נימא שכבוד אביה קודם לכבוד בעלה משום שהיא ובעלה חייבים בכבוד אביה, כמו בסעיף י"ד שמניח כבוד אמו ועוסק בכבוד אביו שאתה והיא חייבין בכבודו, מוכרח שאין הבעל מצוה על כבוד חמיו כי אם קימה והידור בעלמא ולכן כבודו קודם לכבוד חמיו.

כאילו הוא אביו - והנה בביאור הגר"א (ס"ק לב) כשהביא את דברי הבאר הגולה משמע שכבוד חמיו דומה לכבוד אביו, כי הביא מקור מדוד שקרא 'אבי' לחמיו שאול משמע שדומה לכיבוד אב, והוסיף מהמדרש שוחר טוב והילקוט, שאף שנחלקו ר"י ורבנן אם דוד אמר 'אבי' על שאול או על אבנר שר הצבא שהיה רבו של דוד המלך, מ"מ לדינא משמע דלא פליגי. משמע שבא לחלוק על הב"ח הסובר שרבנן נחלקו על ר"י, ולדעת רבנן אין לומר אבי על חמיו, רק על רבו כאבנר שהיה אביו בחכמה. וכן משמע ממה שביאר בספר חרדים (מצוות התלויות בפה פ"ד) טעם חיוב כבוד חמיו, משום שאיש ואשה כחד גופא חשיבי, ואב ואם של זה כאב ואם של זה. נמצא שחיוב כבוד חמיו בשורשו דומה לכיבוד אב.

דבר מופלא - מבואר בזוהר (פ' נשא דף קמד:) הובא ביסוד ושורש העבודה (שער הכולל פרק טו) שיש עֲלֵיהָ לחותן בעולם העליון בשביל לימוד חתנו. דהינו שאפילו לענין עלית הנשמה נחשב כאילו הוא בנו, שמבואר בגמ' (סנהדרין דף קד.) ברא מזכי אבא. וכתב בקב הישר (ריש פרק לה) כשהבן מחדש איזה חידוש תורה לשמה מעטרין לאביו ואמו בכמה עיטורין, ומי שזוכה שנתן בתו לתלמיד חכם וכשחתנו הוא מחדש איזה דברי תורה לאמיתו אזי מעטרין לחמיו וחמותו גם כן בכמה עיטורין. ❖

ציות להורים בשידוכים

1. איזהו כיבוד

בגמ' (קידושין דף לא:) ת"ר איזהו מורא, ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו. כיבוד מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. מבואר שעיקר דין כיבוד זה בדברים שהאב נהנה מהם. אבל ציווי האב בענין שאין לו לאב הנאה בו, נחלקו

הראשונים דעת הריטב"א (יבמות ו א וב"מ לב א) שאין הבן חייב לשמוע לו, ואין בזה מצוה כלל, שאין כאו"א אלא בעושה דבר להנאתו של האב, כגון מאכילו ומשקהו, אבל בדבר שאין האב שייך בו אין כח בידו לצוות לבנו, ואף מטעם מורא אינו חייב, שאין מורא אלא בדבר השייך לאב, כגון סתירת דבריו. אבל כשאינו עושה רצונם אינו חשוב כמצערם, אלא הם שמצערם את עצמם.

אבל דעת רש"י המובא בריטב"א (יבמות שם), וש"ת הרא"ש (כלל טו סי' ה), הובא בשו"ע (יו"ד רמ טז), שאף כשמצווהו בדבר שאין לו הנאה בו חייב לשמוע לו. ויש לדון בשידוכים האם צריך לציית להורים כשמתנגדים לשידוך או לא. ועיין בדברי הגרנ"צ **פינקל זצ"ל** (חידושי ר' נתן צבי יבמות עמוד פב) שכל מה שהאב לא נהנה ממנו מגוף הדבר חשיב עשה גרוע, ואינו עיקר המצוה אלא בגדר מכשירי מצוה.

2. ג' אופנים בהם אין מצות כיבוד אב ואם

כתב המהר"ק (שורש קסו) שיש ג' מקרים שאינו צריך לשמוע להוריו: א. **בדבר שאין נוגע לאב אין מצות כיבוד** כגון אם הוריו אינם רוצים שילמד במקום פלוני, או שמצוה שישא אשה שאינו רוצה בה, או שלא ידבר אם פלוני, ושלא ימחול לו. ב. **לעבור על דברי תורה**, אינו חייב לשמוע להם וללמוד במקום שלא יצליח חשיב לעבור על דברי תורה, וכן לישא אשה שאינו חפץ בה יש בו נדנוד עבירה, שהרי אמרו אסור לקדש אשה עד שיראנה שלא תתגנה עליו הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו, ומאחר שיש בזה נדנוד עבירה אין בזה משום כיבוד אב. ג. **במקום הפסד לבן פטור מכיבוד ולכן כשהבן מפסיד מלמודו**, או שיש לו צער הגוף שאינו יכול לינשא עם אשה כרצונו פטור מלכבדם.

דברי המהרי"ק נפסקו להלכה ברמ"א (יו"ד סימן רמ סעיף כה) וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב. והינו שבשידוך יש את ג' הטעמים של המהרי"ק - שאין נוגע להורים / לעבור על דברי תורה / חשיב מקום הפסד. וע' בגר"א שג"כ כתב יסוד דברים אלו. וכתב הגר"ש הלוי ואזנר **זצ"ל** (שו"ת שבט הלוי ח"ב סוף סימן קיא) אחרי שהביא דברי המהרי"ק - וכל פעם שבא שאלה כזאת לפנינו, אני מחמיץ הדין וממתין, אולי יראה הבן צדקת האב, אם הוא טוען כבוד משפחה, **ואע"פ דהדין עם הבן** אם אין פסול מעיקר הדין, עכ"ל. והינו שבעצם יש כאן צד כיבוד אב רק שאם אין ברירה יכול לסרב לו, ולכן עדיף להמתין מעט אולי יראה הבן בצדקת אביו.

3. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הלכה למעשה

הגר"ר מרדכי גרוס שליט"א שאל את הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מתוך ספר 'משנת אי"ש' שעומד לצאת לאור) - בת למשפחה של בני תורה שרוצה להנשא לאחד שאינו מתאים למשפחה, הוא לא בן תורה, הוא עובד הוא לא לומד, וזה משפחה שכולה בני תורה בני ישיבות. **תשובה**: הדין הוא שלא צריך להתחשב עם האבא, רק אם יש פגיעה, אם יש חסרון בכבוד של האבא, זה התורה אמרה בארורין "מקלה אביו". השאלה אם זה "מקלה". צריכים להעריך אם באמת יש כאן פגיעה בכבוד של האבא, עד כמה זה ידוע זה נראה שהוא לא בן תורה. **שאלה נוספת**: נשאל הגרי"ש (מתוך ספר 'משנת אי"ש') על בחור בן שלושים וחמש שמתקשה מאד בשידוכים ומציעים גיורת, הוא מסכים לשידוך, אבל ההורים שלו מתנגדים, מה הדין אם משפיעים עליהם שיסכימו ועדיין מתנגדים שלא ישאנה. **תשובה**: יש דין אחד של כבוד אב, וכתוב גם דין שלא יבזה את אביו, אבל היום גיורת אם היא חרדית ומקיימת תורה ומצוות, אני לא רואה שזה פגם משפחה, אם אין לו שידוך אחר, יקח אותה.

פסק הגרי"ש מופיע בהרחבה בקובץ תשובות (ח"ג סי' קמ"ג) **שאלה**: "האם לבת בגיל עשרים מותר להנשא בניגוד לעמדת הוריה, האם ביטול כיבוד אב ואם בקשר לשידוכין תופסת גם באשה או רק בגבר". **תשובה**: הלכה פסוקה ביו"ד (סי' ר"מ) אם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפוץ בה הבן אין צריך לשמוע אל האב. הלכה זו בנויה ונובע מהמהר"ק שורש קס"ו, והוא בנה את ההלכה הנזכרת על שלשה טעמים וכו', והנה כל שלשת הטעמים הנזכרים לעיל שייך כאן בבת וכו'. והנה בשו"ת משיב דבר להגאון הנצי"ב זצ"ל (חלק שני סי' נ') העלה דאם על ידי שזה שמתחתן עם האשה בחירת לבו הוא בזיון לאב קאי באיסור מקלה אביו ואמו עי"ש. ואמנם בשו"ת מהר"ק בהלכה הנזכרת לעיל כתב בתחילת דבריו "נראה שאם היתה אשה ההוגנת לו שאין כח ביד האב למחות ביד

מנהג ישראל תורה

ההנהגה למעשה

הג"ר ר' גרשון מלצר שליט"א בשיעורו הביא (ח.פ.) מדברי הגרא"מ שך זצ"ל שכתב במכתב לבחור שרצה להתארס עם אחת, אבל אמו שונאת אותה ושאל מה לעשות? וכתב לו: אמנם מצד הדין אין אתה מחוייב לשמוע בקולה, אבל עצה טובה קמ"ל אל תהרוס את חיך לריב עם ההורים שלך.

מעשה שהיה - סיפר הג"ר דוב יפה שליט"א (בית ד' נלך פרק א' עמוד כ"ה) בבחור בישיבת 'קול תורה' שהיה מעונין בשידוך שהוריו התנגדו לו נחרצות, הבחור שאל את אחד מגדולי הדור וענה לו שאינו חייב לשמוע להוריו כמבואר ברמ"א (יו"ד רמ סעיף כה), כששמע זאת הגרש"ז אורבאך זצ"ל אמר לבחור צריך גם שכל טוב !! שמכיר אותו ואת אביו ואם יתחתן נגד דעת אביו כאשר יהיו לו קשיים בחיים לא יעזור לו אביו כלום, ולבד אין לאברך צעיר כוחות להתמודד עם קשיי החיים. עוד יש להוסיף שגם כאשר עפ"י דין אין חייב לשמוע בקולם עדיין הוא מחוייב לומר להם זאת בצורה שאין בה בזיון, כמבואר בשו"ע (יו"ד רמ ב) ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו, ולא גרע מעבר אביו על דין תורה שצריך לומר לו בדרך כבוד.

ויש להוסיף שכל הנ"ל מדובר מצד עיקר הדין כשאין אפשרות ליישב את ההדורים, אך מצד ההשקפה הנכונה ודאי שהצורה הנכונה הוא השידוך יתנהל ע"י ההורים, וכפי שמצינו בפרשת 'חיי שרה' שהוא 'פרשת השידוכים בתורה' שהאריכה התורה הרבה בשידוך של יצחק ורבקה, וכן בפרשת ויצא בשידוך של יעקב עם לאה ורחל אבל לא מצינו מאומה מענין השידוך של אברהם ושרה.

וחידד הג"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל (קונטרס השידוכים) שהתורה אינה 'ספר סיפורים' חלילה, אלא מעשה אבות סימן לבנים, שצריך שהשידוך יתנהל ע"י ההורים של החתן והכלה, וזה מה שסיפרה תורה שהשידוך של יצחק התנהל ע"י אברהם אביו באמצעות שלוחו אליעזר, וכן יעקב קיבל הוראות ברורות מיצחק ורבקה לאן ללכת ואת מי לשאת לאשה, אבל אברהם ושרה לא היה על ידי ההורים לכן לא הוזכר בתורה השידוך של אברהם.

ואמר הג"ר משה שטרנבוך שליט"א (מ.ס.) שרואים מזה שמוטל מצות נישואי הבנים על האב, שצורת הדברים על פי תורה שהאב מחתן את בנו, ולא שהבן מחליט בעצמו. ❖

הבן, נראה דכיון לדברי הנצי"ב הנזכרים. עכ"ד הגרי"ש. ועיקר הפסק של הגרי"ש שגם בבת אין שומעת בקול אביה, מופיע כבר בשו"ת נודע ביהודה (אה"ע תנינא סימן מה) שאין חילוק בין בן לבת ואין צריך לשמוע דברי האב אם הוא נגד רצונה. אבל בשו"ת תורה לשמה (מהבן איש חי, סימן רסו) הסיק שכיון שבת אין לה מצות פריה ורביה לכן מחוייבת לשמוע לקול אביה.

איסור מורא - אכן החזו"א (יו"ד סימן קמט אות ח'), נשים סימן קמ"ח לדף לב ע"א תוד"ה ר' יהודה) חידש בזה, שאם נושא אשה שלא לדעת אביו ואביו מצטער בדבר עובר על איסור מורא, ולמה דבר זה קל מסותר דבריו בהכרעת הדעת בלבד. ויסוד הדבר כבר מבואר במקנה (קידושין ל:): שבת שאין שומעת בקול אביה, נחשב שסותרת את דבריו. וכתב הגרא"ל שטינמן שליט"א (אילת השחר יבמות ו.) שיש לחלק שכיון שעצם הדבר סתירה לדברי האב אלא שיהא לאב צער במה שלא ישמע לו ואינו מתגבר על מדותיו, זה לא חשיב שהבן מצער. ואין הכי נמי אם צער האב אינו מחמת שהבן אינו שומע בקולו אלא מחמת שאינה הגונה בעיניו באמת יהיה מחוייב לעשות רצונו. ומדברי הגרי"ש הנ"ל מבואר שלא פסק כחזו"א.

הערות מבני החברה

דיורי אלמנה בדירה ממושכנת

שאלה: מעשה שהיה באדם שמת, והותיר אחריו דירה ממושכנת לבנק ועוד חובות רבים, וכעת רוצים הבנים היורשים למכור את הדירה בשביל לשלם את החובות והאמא טוענת שמגיע לה להשאר בדירה מדין תנאי כתובה המבואר במשנה (כתובות נב:) את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגר אלמנותיך בביתי חייב, שהוא תנאי בית דין. מאידך שמא מאחר שהדירה ממושכנת והחובות יפלו על היתומים נחשב שלא השאיר נכסים ואין גובין כתובה מנכסי יתומים אלא רק ממה שהשאיר האבא. וגם את"ל שמצד תנאי כתובה יכולים למכור מ"מ יש לדון מצד כיבוד אב, שהאמא רוצה להמשיך לגור באותו בית, אך מאידך שמא נחשב הדבר 'משל בן', וחיוב כיבוד אב הוא רק משל אב. והנדון כאשר אין ליתומים כסף ברווח, דאם אין לאמא ויש ליתומים, נפסק בשו"ע (יו"ד רמ סעיף ה') שכופין את הבנים לזונה מדין צדקה. (ח.ש).

תשובה: שמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א שמצד תנאי כתובה אין לה תביעה ממונית משום שנחשב שהאב לא השאיר אחריו נכסים. אמנם מצד כיבוד אב אע"פ שקיי"ל שהוא משל אב מ"מ יש על הבנים להשתדל למכור באופן שיהיה לשיעור רצונה של האמא ותוכל להמשיך לגור בדירה כרצונה, ואם לא מסתדר להם הדבר מצד הדין מותר להם למכור, אך קשה מאוד להתיר, ויעשה שאלת חכם. מאידך שמעתי מהגר"ע אורבאך שליט"א שאסור ליתומים למכור את הדירה מחמת התנאי כתובה, והמשכנתא לא מפקיע נכס של האב, ואת החובות יסלקו בדרכים אחרות [אכן מצד כיבוד אב אין חיוב להשאיר את האם בדירה]. ❖

אולם חידש הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד כתובות דף נז:) שיש זכות לאב להתנגד לשידוך בטענה שבתו לבסוף תתגרש מבעלה ותשוב לבית אביה ויצטרך שוב להוציא הוצאות לחתנה שנית, ובאופן זה יש מצות כיבוד אב לשמוע לאב, כי הוא נפסד בכך והוא כיבוד בדבר שנוגע לו. וסמך דבריו על הגמ' (כתובות דף נז:) שאב מעכב בתו קטנה מלינשא, שלמחר תמרוד בבעלה ויצטרך לתת לה תכשיטין אחרים לינשא.

4. מה נקרא 'בזיון' שיחשב 'מקלה'

נתבאר מדברי הפוסקים הנ"ל שמותר לישא אשה שלא בהסכמת האב ואין בזה מצות כיבוד אב חוץ ממקום בזיון לאב שהוא בכלל מקלה אביו ואמו, וצריך להגדיר מתי נקרא בזיון, ולא שייך לומר שבכל דבר קטן שאינו לרוחו של האב (אופי הבחור, סגנון לבוש, צורת הופעה, חוג מסוים) יוכל לטעון שזה מבזה אותו, ושמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א שהקובע בזה הוא מה שברחוב נחשב בזיון, כאשר מתבזה בעיני הבריות. ולשאלת השואל (א.פ.) א"כ איך יתחתן באופן שלכל הצעה ההורים מסרבים, ענה לו הגר"נ שבאופן שלא יהא לו שידוך אם יצית להם מותר, דמבואר בש"ך שחשיב צערא דגופא, ובמקום צערא דגופא פטור מכיבוד. ויש להוסיף (צ.פ.) שבאופן כזה חשיב לעקור דין תורה וודאי אין בזה כיבוד אב. ושמעתי מהגר"ע אורבאך שליט"א שדוקא מה שהוא בזיון בעצם כגון נישואין עם גר שלא דומה לשאר חרדים כמותו, אבל סתם טענות של האב שזה לא מתאים, לא חשיב מקלה. כעין זה הורה הגר"ע (ב.ש.), לענין הורים שמבררים יותר מדי בשידוכים, ודוחים כל שידוך שעולה על הפרק, שלא ישמע להם ויגמור שידוך אפילו שלא בהסכמתם, כי הם מחפשים 'מושלים' ולא קיים דבר כזה בעולם, והוסיף שמצוה לגמור שידוך כזה אפילו בדרך של 'אחיו אני ברמאות' כי זה הצלת הילדים שיוכלו לינשא.

ויש להוסיף שהרי מצינו בחז"ל 'ראו גידולים שגדלתם' ו'את אביה היא מחללת', שמחמתה נחשב חילול לאב. אמנם רק בבזיון בעצם, ולא מספיק שהוא מחליט שזה בזיון, דאיהו דאזיק אנפשיה כענין הגמ' (בבא קמא דף צא.) איהו דאבעית אנפשיה. ואפילו בגיורת לבחור ש'תקוע' בשידוכים שיש אנשים שיבזו אותם הורה הגר"ש שלא נחשב בזיון. [וכמובן שדוקא אנשים שקולים ברי שכל, הם

ברי סמכא להחליט אם נחשב בזיון אחרי ששקלו בכובד ראש את העניין בעומק]. והג"ר אביגדור **בנצל שליט"א** בתשובה לשואל (י.ג.) מה נקרא בזיון שהוא בכלל קלון לאב, השיב שבעיקרון ברוב המכריע של המקרים מצד דין כיבוד אב אין צריך לשמוע להורים ורק במקרים קיצוניים שזה ממש בזיון גמור כגון שהחתן הוא 'בר פלוגתא' של אבי הכלה אז הוי בכלל מקלה אביו ואמו.

לענין מה שמצוי בזמננו, שמוצאה של הכלה מעדה אחרת, וההורים מתנגדים נחרצות לשידוך כיון שאינה מאותה עדה כמותם, הורה הגר"י **זילברשטיין שליט"א** (ישורון חלק כה עמוד ער, שיעורי תורה לרופאים ח"ב סימן קכו) שכיון שהיא בת ישראל כשרה וצנועה אלא שהיא מעדה אחרת, אין היא קלון להם, אלא יש כאן 'גאווה פסולה' מצד ההורים, ואין להם לעכב בעד בנם לשאת אשה מאחר והיא הגונה. והוסיף שאפילו כשהאב יחלה מכח זה אינו יכול לעכב ודימה זה להעלה לבו טינה (סנהדרין דף עה.) שימות ואל תספר עמו, ופירש האבן האזל (יסודי התורה פ"ה ה"ט) שכיון שהוא אשם במחלתו אין חיוב להצילו.

והביא את דברי החזו"א (יו"ד סימן קמט אות ח'), נשים סימן קמ"ח לדף לב ע"א תוד"ה ר' יהודה) שאם נושא אשה שלא לדעת אביו ואביו מצטער בדבר עובר על איסור מורא. והסיק הגר"י זילברשטיין שעזיבת אשה שחפץ בה הוי כהפסד ממון א"כ יש לדון אם צריכה בת לשמוע בקולו כשיש לאבא חשש הפסד, והניח בצ"ע.

אמנם דעת הגרא"ל **שטינמן שליט"א** (אילת השחר בראשית כד ג, אעלה בתמר עמוד קפ) אחרי שהביא דברי הרמ"א בשם המהרי"ק, ציטט דברי הנצי"ב שאם יש צער או בזיון לאב חייב לשמוע לו, וה'ספר חסידים' (אות תקס"ד) שהוכיח מיעקב ששמע ליצחק ורבקה שחוטא הבן אם יקח מה שאביו ציוה שלא יקח. והסיק שלדבריהם **כמעט אין מציאות שאפשר להשתמש בהיתר של המהרי"ק**. והינו שהבין דלא כדברי הגרי"ש אלישיב הנ"ל וסובר שאם נוהגים כהנצי"ב והספר חסידים אי אפשר לנהוג כהרמ"א כי בכל דבר יש בו צד צער או בזיון. ❖

'עומק הפשט'

לתרומות, הערות, והארות. נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823